

AUNE KROHN

MENNEITTEN AIKOJEN TARINAA

OSAKEYHTIÖ VALISTUS

HELSINKI, 1955

Raittiuskansan Kirjapaino Oy.

MUUAN AITOHÄMÄLÄINEN TALO VANHOILTA AJOILTA

Saarekkaan Loppijärven rannalla, kolmen poukaman välissä, hämäläisen harjun päätekohtana, sijaitsi Syrjän rustholli, johon tutustuin ensi kerran 1880-luvulla. Se oli ollut paikallaan jo kauan. Siitä puhui vanha, lopulta uusittunakin kylmille jäänyt entinen savupirtti, siitä pikimusta savusauna ja siitä myös avaran pihamaan laidassa salaman halkoma jättipihlaja, jonka juurella sanottiin karhun tervehtineen uudisasukasta.

Uudempi asumus oli tuttua hämäläistä tyyliä: pitkänomainen rakennus keskessään lasi-ikkunainen kuisti, sen takana iso eteinen, josta suoraan eteenpäin vanhanemännän huone, vasemmalla avara tupa ja peräkamari, oikealla kaksi vieraskamaria. Vellikello vain puuttui, muuten idylli olisi ollut täydellinen. Oli näet kuistin ovesa kissanaukkokin, josta ei kuitenkaan kulkenut talon vanttera Kaapo-mirri, vaan pääskysset. Ne olivat rakentaneet pesänsä eteisen orren varaan ja sinne palasivat joka kesä valmiiseen suojattuun kotiinsa.

Ruohoiselle pihalle oli aikoinaan yritetty laittaa valkokukkaisista koiranheisipuista lehtimaja ja istuttaa joitakin kriikunapuita. Mutta lehtimaja oli jo vuosikymmeniä sit-

ten kasvanut umpeen eivätkä kriikunapuut enää tuottaneet hedelmää. Myöhemmin vieraille rakennetun »huvilan» toisella puolen oli, tai pikemmin oli ollut, omenatarha karviaismarjapensaineen. Sinne nekin olivat jääneet maatumaan. Kesävieras vain niiden lomassa viljeli rediisejään, salaattejaan, pinaattejaan ja ennen kaikkea nautti omenankukkien lemusta, jota valkoista verhoa löyhyttävä suvituuli kantoi sisään avoimista ikkunoista. Sieltä myös välkkyi järvi aamuauringon loisteessa.

Pihan kaunistuksia olivat vielä istutettu kuusi ja lehmus, ikkunanalainen punerva angervoryhmä ja sorea humalisto vinttikaivon taustana.

Isäntäväen rakennus katseli pelloille päin, näkymänään milloin lainehtiva ruislaiho, milloin kukkiva perunamaa, milloin kesanto, sillä tässä talossa maa vielä aina lepäsi vuoden. Viljelyksiin kuului tietysti myös aina pellavapalstan sininen kukkameri. Sen tuotteiden käytöstä kertoivat arkipäivin miesten rohtimiset työvaatteet. Lika näkyi niissä helposti, mutta helppoa oli pesukin. Tietysti talossa oli tämän vuoksi kaikki työkojeet, joissa pellava kävi monimutkaisen prosessin. Mutta kouluunsa kiirehtivä kesätyttönen ennätti tutustua vain rohdintaan ja likoonpanoon.

Niityt olivat pyöröhirsisine hauskoine latoineen kauempana, toiset ihan takamailla, jonne oli matkaa vielä kylätiestä monta kilometriä kinttupolkua. Peräkkäin »kuin köyhän talon porsaat» sinne oli mentävä, miehet edellä, jonkun selässä soikea puinen kalja-astia, muut perässä mikä mitäkin kantaen, kahvipannua, eväskoppaa. Uuspakan torpassa keitettiin kahvit ja juotiin ladon seinustalla, puukko veitsenä, jolla voita kaivettiin puisista rasioista. Lapset ravustivat niityn halki virtaavassa joessa. Ei sitten

tarvinnut syödessä surkeilla, jokainen sai eteensä valtavan röykkiön tulipunaista herkkua.

Vielä enemmän vilskettä oli ruispellolla, jonne aina kerääntyi paljon talkooväkeä. Sirpillä naiset leikkasivat korsikahmalo korsikahmalolta, miehet sitoivat lyhteitä ja usein isäntä itse muiden jatkona teki kyköjä. Joskus hän lähti sinne vasta kahviaikaan emäntänsä kanssa vakaasti astellen, kintereillään jalo Kaapo-kissa, niinkuin vastaavasti emäntää seurasi Tassukoira.

Kerran kesässä ilmestyi Syrjään kaksi tärkeää henkilöä. Ensin kapusi ison tuvan pöydälle jo keski-ikäinen, silmälasiansa takaa muljautteleva räätälimestari Lindgren. Hän oli tullut valmistaan koko talonväelle vuotuiset asusteet. Ja pitkäksi aikaa, sillä eivät silloin muodit vaihtuneet joka tuulenpuuskasta, vaan pukuja kerättiin aitan orsille, nuoret piikatytöt tulevan naimisensa varalle. Kotikutoisia olivat kankaat, vain suvisin oli naisihmisillä kirkonkylän kauppiaan »tyykejä» ja »retonkeja».

Sitten tuli suutarimestari. Häinkin sijoittui isoon tupaan, mutta oman matalan pöytänsä ääreen, jossa olivat kaikki hänen vehkeensä puunauloista ja pikipallosta alkaen. Kotoista, joskin parkkarissa käytettyä, oli hänenkin työaineensa, aikoinaan Syrjän metsiä samoilleiden lehmien nahkaa. Ja pysyvää tarvetta mies tavoitteli. Hänen teoksiaan eivät varmaankaan nykyaikaiset hienottaret, tuskinpa miehetkään, jalkaansa pistäisi. Pääasia olikin, että ne kestivät kovan kulutuksen pelloilla ja niityillä, navetoissa ja talleissa. Aitassa niitä piti olla monta paria.

Tyttöjen aitta oli oikeastaan ns. »puorissa», kuten Lopen murre sanan äänsi, kaksikerroksisessa rakennuksessa ulkopihan perällä. Se sijaitsi alhaalla, missä myös oli toinen kivikuormaisine vetomankeleineen. Ylhäällä olivat emäntien

aitat, vanhan ja nuoren. Oli kerrassaan juhlaa, kun sinne pääsi vanhanemännän mukana näkemään hänen aarteitaan. Esiin sukelsi tuon lyhytlylleröisen vanhuksen hääpuku — punasiniselle kihtaava, »empire»-tyylinen hamonen, hoikan kuusitoistavuotiaan. Samalla näytettiin silkkistä tykkimyyssyä, joka oli kerran komeillut nuorikon päässä. Ja silloin saattoi päästä suusta vanha tarina väkisin vanhalle miehelle naitetusta, vielä lapsenkengissä kulkijasta, joka vihkireessä istui selin tulevaan aviopuolisoonsa... Nyt oli elämä jo tyyntynyt tasaiseksi pojan kodissa, missä hänelle oli jäänyt vain yksi toimi — sitä hän ei kylläkään päästänyt käsistään — nimittäin saunanlämmitys.

Vielä näen kuin elävänä edessäni rantaan vievän sauna- polun, jolla astelee lyhyt pyylevä olento muutama pitkä halko käsi-varrellaan. Makea olikin sitten saunan lämpö. Sitähän valoi huoneen täydeltä valtava kiuas, ja pilkkopimeä parvikin, jonne kiivettiin moniastimisia portaita, vei toisen puolen kattopinnasta. Järvi oli aivan vieressä, ja sinne renkipojat pujahtivat suoraa päätä jäähdyttelemään.

Tämän saunapoukaman hiekkarannassa poltimme kokkomme. Tyyntyvän, hienoon hämyyn peittyvän järven takaa näkyi sieltä täältä muita juhannusvalkeita. Kesä oli parhaimmillaan. »Kuin morsian pihlaja seisoo elononnea aavistain», kuten silloinen nuori tyttö kirjoitti salaiseen runovihkoseensa.

Mutta ulkopihassa, jossa jo käväisimme, oli puodin ohella kaksi muutakin aittaa viljan säilytystä varten. Toinen oli isännän, toinen vanhanemännän. Jälkimmäisen päätyyn oli kömpelösti kaiverrettu vuosiluku 1797. Aitan alla säilytettiin ruumislautaa, jonka me lapset kerran ymmärtämättömyydessämme vedimme esiin hyppylaudak-

semme — kaikkien ja varsinkin vanhuksen kauhuksi. Kiireesti se oli vietävä takaisin.

Aittojen takaa alkoi harju, joka pitkät matkat suojaasi pohjanpuolelta kylätietä ja samalla sen toisella puolen leviäviä peltoja. Kerran lähdin sen lakea seuraamaan, ylös, alas, kunnes päädyin uuden järven, Särkijärven, rannalle. Mutta siivosti tiellä pysyen tultiin ensin vanhalle ja sitten uudelle riihelle. Muuta uutta ei siinä kai ollut, kuin että siellä sijaitsi talon ainoa kone, akanat viljasta erottava rosma ja että siellä oli kevätiljojen puimiseen käytetty puinen hevoskierto. Muutoin kulki kaikki isien vanhaan tapaan. Riihi ahdettiin, isäntä itse kävi lämmitämässä, ja lopuksi alkoivat varstat kolkkia. Riihiaikoihin oli sauna joka päivä.

Samantien varressa oli vielä kaksiosainen suojuus lampaitten rehua, koivunkerppuja varten. Kesäisin käytiin näet myös koivumetsässä. Hauskaa oli päästä sinne tyhjissä, juurisilla, kivisillä metsäpoluilla kolkkuvilla nappularattailta ja palata korkean kerppokuorman päällä. Mukana tuotiin kotiin samalla myös luudaksia, vihdaksia ja tuohia. Aurinko paistoi tallin oven suuhun, ja siinä sitä syntyi luutaa, vihtaa, tuokkosta talven varaksi.

Lampaitten rehusuojaa vastapäätä oli jo oikein ihmisasumus. Ensimmäinen sieltä tapasin lapsuuteni leikkiverit, mutta heidän saatuaan oman tuvan muutti sinne muuan Balkanilla Suomen sotilaitten joukossa ollut ja siellä jalkansa palelluttanut invalidi hienon, miltei herraskaisen Mari-emäntänsä kanssa. Jonkin matkan päässä siitä oli sitten Syrjän rajaportti.

Eipä vielä senkään takaa auennut mikään suurmaailma. Olipahan muutama järventakaisten talojen torppa, Koivula, Mäensyrjä ja Mäenpää. Sitten tuli Siinan ja Kallen,

Syrjän entisten palkollisten, tuvanseinää myöten viljelty pikku palsta, jonka navetassa tietysti asusti oma lehmä, porsas ja kanaperhe. Sisälle astuessa tulit tupaan ja siitä pieneen, mutta valoisaan kamariin, jossa oli emännän kutomat ikkunaverhot ja kattoahiovassa vuoteessa niin ikään hänen kättensä töitä. Milloin niitä käytettiin, mene, tiedä. Tuvan sängyssä oli vain ryijy.

Vielä etäämpänä oli Toolhammari, kai Ståhlhammarien vanhan aatelissuvun talonpoikaistuneita jälkeläisiä. Siinä olikin jo »maailman ääri», ainakin kesämaailman.

Koivulan torpan pihan lävitse pääsi kuitenkin Koivulan mäelle, jonka laella oli leveä aukio, kuin kansanjuhlapaikaksi luotu. Se oli edes aukkona suureen maailmaan. Sieltä näet aukesi avarat näköalat yli kauniin Loppijärven, kauas sen takaa siintäviin ulkopitäjiin saakka. Näkyihän sinne mäistään kuulusta Rengosta ns. Rytkön mäki kolmine, selvästi erottuvine puineen. Sinne päin Syrjänsen rannasta toisinaan huolestuneina tähyiltiin. Jos oli kolme päivää »Rytköstä» tuullut ja sitten selkeni ja tyyntyi, niin ettei missään näkynyt edes kämmenenlevyistä pilvenlonkaa, oli hallanvaara suuri. Lieneekö isäntämme ollut mikään erityisemmin hurskas mies, en tuota tiedä, mutta hallaan hän suhtautui uskonnollisen vakavasti. Leipä oli tärkeä ja kallis Jumalan lahja, jota piti kunnioittaen kohdeltaman. Ruispellolla me lapset seurasimme leikkaajien kintereillä poimien karisseita tähkäpäitä. Ja suuri oli riemumme, kun isäntä nosti nippumme jonkin kyön laelle. Mitähän hän mahtaisi sanoa, jos näkisi pelлот nykyisen korjuun jäljiltä!

Syrjän monista poukamista oli yksi uimarantamme. Sinne oli tätini Ida Godenhjelm ostanut muistaakseni jonkun nimismiehen huutokaupasta uimakopin, johon entisen omistajan nuoret olivat kaivertaneet nimikirjaimia, omiaan ja

mielitettyjensä meille nyt arvattavaksi jääneitä hieroglyfejä. Soma oli vuoroin kieriskellä hienossa hiekassa, vuoroin pistäytyä vedessä ja tulla ruskeaksi kuin murjaani. Viereisen niemen takana — nokiksi niitä vähemmän runollisesti sanottiin — oli venevalkama eli ruuhiranta. Meillä kyllä oli lasten turvallisuuden vuoksi kölipohjainen saaristolaisvene, sinivalkeaksi maalattu, jolla oli oma laiturinsa ja kiinnityspaikka vedenpartaan yli kaartuvassa koivussa. Mutta muut soutuneuvot olivat litteä-pohjaisia ruuhia. Eivätkä ne olleet vain talon, vaan koko metsäkulman monihankaisia kirkkoveineitä. Pyhäaamuisin oli rannassa kaunis näky: vakaita isäntämiehiä, leveitä emäntiä, nuorukaisia ja neitoja, kaikki parhaissaan, naiset mustapukuisina, mutta helmat ylöskäärittynä, niin että valkoinen alushame hohti. Ja kengät tietysti kädessä vasta rannassa jalkaan pantaviksi. Joku isäntämies kävi perätuhdolle peränpitäjäksi, muut tarttuivat airoihin. Lähtö oli vakaata, mutta takaisin tullessa syntyi aina kilpasoutu eri venekuntien välillä rattoisan naurun raikuessa.

Vähitellen tapahtui Syrjässä muutoksia. Vanhaaemäntää ei enää näkynyt kesävieraiden vastaanottajien joukossa. Paitsi päärakennuksen uusia isompia ikkunoita ja uutta keittiötä kohosi myös uusi navetta vanhan tilalle, ihme kyllä, sitkeästi yhä vanhanaikaisen maalattiaisena. Talli siirrettiin maitokamarin edestä ulkopihaan. Muuten säilyi kaikki kauan koskemattomana, kunnes vanhat vanhenivat ja entiset lapset varttuivat aikuisiksi. Lapsuudentoverinikin menivät naimisiin ja joutuivat pois paikkakunnalta.

En haluaisi palata Syrjään. Todennäköisesti eivät ole poissa vain rakkaat hyvät ihmiset, vaan paljon, paljon muuta. Poissa ovat kai ihanat, kirveenkilkkamattomat metsät, jotka rannasta lähtien kiipesivät yhä ylemmää kohti

harjun lakea välissään runolliset, kiehtovat »lukot», sammaleiset syvänteet, kauniiden haaveiden tyyssijat. Lahonneet ovat kirkkoveenet, lahonneet rantojen koivuiset istuinpenkit, lahonnut niemen kärjestä tuttu nuottakoppi.

Lienevätkö enää rakennuksetkaan paikoillaan?

Katselen kohti taivaanrannan sinertäviä metsiä. Niiden takana, peninkulmien päässä, uinuu kaunis kesämaa. Mieli käy herkäksi. Kerran liittyi sana sanaan, muistot muotoituivat runokuviksi, piirtyivät paperille . . .

Järven rannalla punainen talo ja valkea ikkunalauta. Päädyn nenässä harmaa tanko sinivalkeaa lippua hulmuttamassa. Vapaasti ruohoa kasvava pihamaa vain jalan painamine kapeine polkuineen, keskessään korkea, humiseva riippakoivu ja laidasaan taivaantulen halkoma pyhä pihlajavanhus. Aidan takana toisaalla aaltoileva ruispelto ja laihon lävitse suikertava tie, joka valkoisten kuminankukkainsa peittoon kätkee harvoin kuljetut pyöränjäljet; toisaalla punaiset aitat harjun päässä, joka milloin »lukoiksi» kovertuen, milloin mäiksi nousten lähtee vilettämään kyläraitin reunaa. Vanhoja, korkeahonkaisia rantametsiä istuinpenkkeineen ja suven alkeeksi ja Fredrikin-päiväksi tyystin siistittyine polkuineen. Monipoukamainen, pikkuniemekkeinen, saarekas järvi joka taholta välkkymässä. Kesän armautta, päivänpaistetta, sireenintuoksua ja omenankukkain valkeutta. Pimeitä elokuisia lukuiltoja lampun ääressä pienissä vaatimattomissa suojissa. Tyyntä rauhaa ja lämmintä, altista rakkautta.

Se on Syrjä.

JÄÄHYVÄISET

Punakullassa honkien kyljet.
Kesähelteisnä päivä painuu taa
järven ja vehmaan saaren. Vain
tyyntyvä tuuli tuo hiljaa
rantahan loiskeen suhisten
lehvissä leppäin . . .

Ma kuuntelen, katson, kuvat
entiset mielessä kulkee kuin
auringon kultainen tie, joka
laineilla läikkyy —
ja kiittäin soivat
kielet sydämen.

22.7.1913